

SEMINAR O ENAKEM OBRAVNAVANJU ŽENSK IN MOŠKIH

V Trierju, nemškem mestu ob francoski meji, je 21. in 22. septembra 2009 potekal seminar z naslovom Pravo Evropske skupnosti o enaki obravnavi žensk in moških. Organizirala ga je Evropska pravna akademija. Seminar je del vrste seminarjev, ki jih akademija organizira v okviru projekta PROGRESS in jih delno financira Evropska unija. Njihov namen je poglobiti znanja in razumevanje temeljnih konceptov Evropske unije o načelu enakovrednega obravnavanja žensk in moških, podpirati razvoj ustreznih statističnih mehanizmov in metod, ki bi omogočale spremljanje poglobitnih ekonomskih in drugih kazalcev tudi z vidika spola, spodbujati ustrezno spremljanje uresničevanja prava Skupnosti in ocenjevati njegovo učinkovitost in vplivnost, spodbujati mreženje in medsebojno učenje, razširjati primere dobrih praks in inovativnih pristopov, povečati ozaveščenost najpomembnejših akterjev na področju zagotavljanja enakosti med spoloma. Seminar o enaki obravnavi žensk in moških v pravu Evropske unije je bil posebej namenjen univerzitetnim učiteljem in predavateljem. Podobne seminarje o tej temi Evropska pravna akademija organizira tudi za sodstvo, pravnike, ki delajo v praksi, in druge skupine, ki jih to področje zanima.

V uvodnem prispevku je Nathalie Wuiame predstavila kratek pregled obstoječe zakonodaje Evropske skupnosti o enakem obravnavanju žensk in moških ter novosti, ki jih prinaša nova (preoblikovana) Direktiva 2000/54/ES. V zanimivem zgodovinskem razvoju (od prve določbe o enakem plačilu za ženske in moške v ustanovitveni Rimski pogodbi iz leta 1957 prek pomembnih sodb Sodišča Evropskih skupnosti (SES) do najnovejših predlogov za nove direktive na tem področju) je med drugim pojasnila tudi ekonomske, socialne in politične razloge za delovanje Skupnosti na tem področju. Zanimivo je omeniti, da je bila prvotna določba o enakem plačilu žensk in moških vključena v ustanovitveno pogodbo Evropske gospodarske skupnosti leta 1957 na zahtevo Francije, ki je tedaj že imela zakonodajo o enakem plačilu in je želela s tem preprečiti socialni damping drugih držav v novi skupnosti; določba je imela prvotno torej samo gospodarski pomen. Šele pozneje je SES v svoji znameniti sodbi Defrenne, ki so ji sledile še številne druge, poudarilo, da ima določba – četudi prvotno utemeljena z gospodarskimi razlogi – zlasti socialne cilje, ki jih je treba upoštevati pri interpretaciji. Določbi je SES priznalo tudi neposredni učinek in ji s tem zagotovilo velik pomen in dejanski vpliv na nacionalne ureditve držav članic na področju prepovedi diskriminacije in zagotavljanja enakega obravnavanja žensk in moških na področju dela.

Prof. Ursula Rust z Univerze v Bremnu je analizirala temeljne pravne koncepte na področju enakega obravnavanja žensk in moških v pravu Skupnosti: neposredna in posredna diskriminacija, nadlegovanje, enako plačilo, enako delo in delo enake vrednosti, vprašanje primerjave, obrnjeno dokazno breme, izjeme, objektivno utemeljen razlog za dopustno razlikovanje itn. Opozorila je na probleme in omejen doseg obravnavanih pravnih konceptov, težave pri uporabi v praksi, problem individualnega uveljavljanja pravice do enakega obravnavanja na podlagi individualnih tožb in poudarila pomen socialnih partnerjev, nevladnih organizacij in neodvisnih institucij na tem področju.

Prof. Olivier De Schutter s Katoliške univerze iz Louvaina se je v svojem prispevku spraševal, kako učinkovito uveljavljati načelo enakega obravnavanja v praksi s pomočjo pravila o obrnjenem dokaznem bremenu oziroma pravila o delitvi dokaznega bremena v sporih glede diskriminacije ter s pomočjo t. i. pozitivnih ukrepov v korist pripadnic ali pripadnikov zapostavljenega spola. Zaradi problemov z dokazovanjem v sporih glede diskriminacije je tudi v pravu Skupnosti določeno pravilo o obrnjenem dokaznem bremenu.

Osrednje vprašanje, s katerim se je De Schutter ukvarjal, je bilo, ali v sporih glede diskriminacije zadostujejo za domnevo o tem, da je bilo kršeno načelo enakega obravnavanja, tudi statistični dokazi, statistični podatki. Iz analize sodne praskе SES je pokazal, da je to sodišče takšen pristop v nekaterih primerih dopustilo (navidezno nevtralen ukrep ima v praksi takšen učinek, da v manj ugoden položaj postavi bistveno večji delež pripadnikov ali pripadnic enega spola, kar je vidno iz statističnih podatkov). Sporna je uporaba takšnih dokazov v kazenskih zadevah glede diskriminacije, vendar ne – po njegovem mnenju – popolnoma izključena.

Obravnavo pozitivnih ukrepov je umestil v širši okvir mednarodnih dokumentov (konvencije OZN s področja človekovih pravic, med njimi kot najpomembnejša za obravnavano področje Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk iz leta 1979, konvencije Mednarodne organizacije dela, zlasti št. 111, itd.). Opozoril je na razlike med pozitivnimi ukrepi (ti naj bi bili le začasni in namenjeni odpravi vzrokov za obstoječo in predhodno manj ugodno obravnavo in zapostavljen položaj enega spola) in posebnimi ukrepi (ti naj bi bili nujni sestavni del ureditve o zagotavljanju enakega obravnavanja žensk in moških, trajni po svoji naravi, kot so ukrepi varstva v zvezi z nosečnostjo, porodniškim dopustom, usklajevanjem družinskih in delovnih obveznosti ipd.). Eno izmed zanimivih vprašanj za razpravo je bilo, ali glede na direktive o enakem obravnavanju lahko pozitivne ukrepe, npr. v korist žensk pri dostopu do zaposlitve,

sprejme tudi posamezni delodajalec, četudi ni posebnih določb v smislu pravne podlage za takšen pozitivni ukrep delodajalca v nacionalni zakonodaji, ali pa direktiva pooblašča nacionalno zakonodajo, da uredi možnosti (ali obveznosti) za pozitivne ukrepe in je torej ustrezní nacionalni predpis nujen pogoj za zakonitost in s tem dopustnost pozitivnih ukrepov konkretnega delodajalca.

Prof. Fiona Beveridge z Univerze v Liverpoolu je govorila o vedno bolj aktualnem konceptu *gender mainstreaming*, s katerim imamo težave pri prevajanju ne le v Sloveniji, temveč tudi v drugih državah članicah. *Gender mainstreaming* zdaj izhaja kot obveznost tudi iz ustanovitvene pogodbe – zahteva, da države članice vključijo vidik spola v vse svoje zakonodajne postopke, politike, ukrepe, delovanje. To pomeni, da je treba vsak zakon, ukrep, akcijo analizirati tudi z vidika, kakšen je (bo, bi bil) njegov vpliv na ženske in moške oziroma preveriti, ali je tak, da ne učinkuje diskriminatorno, torej da tudi v praksi zagotavlja enako obravnavo in enake možnosti za ženske in moške. Gre za izjemno pomembno vprašanje, kako povečati dejansko učinkovitost in dejansko uresničitev v praksi (!) sicer na deklarativni ravni splošno sprejetega načela enakega obravnavanja in enakih možnosti.

Prof. Maria do Rosário Palma Ramalho z Univerze v Lizboni je obravnavala problem usklajevanja zasebnih (družinskih) in poklicnih obveznosti. Gre za eno od osrednjih tem zadnjega obdobja na področju zagotavljanja enakosti spolov. Opozorila je na težave pri praktičnem uveljavljanju načela enakega obravnavanja in pomanjkanju učinkovitosti tega načela v praksi. Po njenem mnenju za to obstaja vsaj pet razlogov: majhna prepoznavnost načela, kompleksnost (zahtevnost) temeljnih pojmov v zvezi s prepovedjo diskriminacije v pravu Skupnosti, težavnost tožb glede spolne diskriminacije, tradicionalna segregacija trga dela na »ženske« in »moške« poklice, družbeni vzorci glede poklicnih in družinskih obveznosti.

Glede zadnjega razloga je poudarila, da je treba nujno povezati pravo o enakosti spolov na

eni strani in pravice, povezane z materinstvom, očetovstvom in usklajevanjem družinskega in delovnega življenja, na drugi. Vendar je ta povezanost v pravu lahko obravnavana na dva načina: prvega poimenuje pristop »z izjemo« (pravice, povezane z materinstvom in očetovstvom in usklajevanjem družinskega in delovnega življenja, se obravnavajo kot (dopustna) izjema od načela enakega obravnavanja ne glede na spol), drugega poimenuje integriran pristop (varstvo materinstva in očetovstva ter uravnoteženo usklajevanje delovnih in družinskih obveznosti je nujni (vsebinski) pogoj za enakost spolov). Meni, da je le drugi pristop pravi, elemente pa je mogoče zaznati tudi v nekaterih novejših dokumentih Evropske unije.

Prof. Aileen McColgan s King's Collegea v Londonu je predstavila zahtevno temo enakega plačila za delo enake vrednosti. Analizirala je nekatere najpomembnejše in novejše sodbe SES v tej zvezi in tudi nekaj primerov iz angleške sodne prakse. Velikega zanimanja je bila deležna angleška zadeva, v kateri je pritožbeno sodišče spremenilo odločitev prvostopenjskega sodišča, ki je ugotovilo obstoj diskriminacije, in sicer zaradi razloga, ker po njegovem mnenju tožnici ni uspelo uporabiti ustreznega komparatorja: črnka je kot prva članica izvršnega odbora nekega pravniškega društva trdila, da gre za obstoj diskriminacije na podlagi spola in rase, torej za obstoj t. i. večkratne diskriminacije, vendar je sodišče njeno tožbo zavrnilo, ker ji po mnenju sodnikov ni uspelo prikazati manj ugodnega obravnavanja niti na podlagi spola niti na podlagi rase (po mnenju sodišča bi morala uporabiti primerjavo z belko in črncem, da bi lahko pokazala obstoj obeh vrst diskriminacije, vendar tega ni mogla, ker primerljivih oseb, komparatorjev, v odboru pač (še) ni bilo). Zakaj kot ustreznega komparatorja sodišče ni sprejelo belega člana odbora, ki jih je bilo na pretek, saj je tožnica zatrjevala prav diskriminacijo v primerjavi z njimi?! Odločitev res kaže na sprevrženost pravniškega (res le pravniškega?) formalizma in nerazumevanje vedno bolj aktualnega problema večkratne diskriminacije.

Prof. Dagmar Schiek z Univerze v Leedsu je celoten prispevek namenila prav večkratni diskriminaciji (*multiple discrimination*). Ta izraz se je uveljavil v dokumentih Evropske unije, v teoriji pa v tej zvezi govorijo tudi o križni ali presečni diskriminaciji (*intersectional discrimination*). Izraz »križna diskriminacija« naj bi ponazarjal, da je oseba žrtev dveh ali več različnih diskriminacij oziroma je žrtev diskriminacije na podlagi dveh ali več različnih osebnih okoliščin, kot bi stala na križišču, v katerem trčijo skupaj avtomobili iz več smeri – posledice so (praviloma) hujše, če sta v nesrečo vpletena vsaj dva avtomobila, kot če bi bil en sam. Križna oziroma večkratna diskriminacija si le počasi utira pot v relevantne dokumente, v praksi pa je najti kar nekaj primerov, ko je bila prezrta.

Prof. Ann Numhauser-Henning z Univerze v Lundu je v sklepnem prispevku povzela najpomembnejše značilnosti razvoja pravne ureditve Skupnosti glede načela enakega obravnavanja in enakih možnosti žensk in moških.

Seminar je bil izjemno zanimiv in koristen ne le zaradi vrhunskih predavateljev in odlične organizacije, temveč zlasti zaradi bogate razprave večine udeležencev, ki je sooblikovala potek in vsebino seminarja. Prišli smo iz 17 različnih držav članic EU. To je omogočilo res intenzivno medsebojno izmenjavo stališč, izkušenj, primerov dobre prakse in hkrati vpogled v prednosti in slabosti nacionalne ureditve v luči ureditev drugih držav članic in ureditve v okviru EU.

Barbara Kresal